

رژیم حقوقی رحم اجاره ای در ایران

(تاریخ دریافت ۱۴۰۴/۰۷/۱۵، تاریخ تصویب ۱۴۰۴/۱۲/۰۳)

دکتر جان احمد آقائی سیایل

قاضی دادگستری و استادیار گروه حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی (واحد انزلی)، انزلی

صفورا مجلسی ارده جانی^۱

کارشناسی ارشد، حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرانزلی، بندرانزلی، گیلان

چکیده

زمینه و هدف: یکی از موضوعات نو در جامعه بشری متولد شدن کودک به روش رحم اجاره ای است. گاهی زوجین از نظر بیولوژی بتوانند صاحب فرزند شوند، ولی زوجه به دلیل نقص ارگانیک نتواند جنین را در رحم خود پرورش بدهند، زوجه به دلیل مریضی رحم خودش را از دست می دهد، مادرزادی رحم ندارد یا از لحاظ زیبایی مواد و روش ها: این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی از منابع کتابخانه ای به بررسی موضوع تحقیق در کتب های پزشکی و فقهی و حقوقی و همچنین تطبیق دادن آن ها با شرایط صحت اجاره اشخاص - نظیر معلوم بودن منفعت عمل مورد اجاره، وجود منفعت ها مقصوده در عمل و جواز دریافت اجرت که با اجاره رحم می پردازند.

نتیجه گیری: استفاده از رحم اجاره ای در گذشته مورد توجه قرار گرفته است. به دلیل اینکه دلایلی برای حرمت این گونه عمل ها در دست نیست، عمل به اصل برائت گزینه عالی برای وفاق می تواند باشد. گرفتن تخمک از زن و لقاح با اسپرم مرد در محیط خارج رحم همچون آزمایشگاه و بعد جایگزاری کردن آن در رحم زن دیگر، خواستار گرفتن جواز است عده ای از فقها به کارگیری این روش مورد تردید هستند به احتمال زیاد به دلیل کارهای ابتدایی حرام شامل گرفتن تخمک از زن توسط نامحرم یا اخذ اسپرم به روش غیرمجاز.

واژگان کلیدی: اجاره رحم، نسب پدری، نسب مادری، تلقیح مصنوعی

۱- مقدمه

در گذشته هم، از این روش ها در ناباروری ها در دنیا و ایران هم استفاده می شد. تولید مثل یکی از خواسته های طبیعی بشر از دیر باز بوده است. یکی از نگرانی ها که همیشه در طول تاریخ، زندگی شخصی و اجتماعی آدم ها رو تحت تأثیر قرار می دهد، ناتوانی های جنسی و عدم امکان باروری زنان و مردان به علت ناتوانی قدرت باروری، نسل آدم ها منقرض شده است. در تعریف ناباروری اینگونه می توان گفت که عبارت است از عدم حاملگی زن در طول یک سال زندگی زناشویی و در تکوین کودک به طور کلی سه رکن اسپرم، تخمک و رحم ضروری است که فقدان کارکرد هر یک، فرآیند بارداری را با مشکل رو به رو می کند، تلقیح مصنوعی می تواند راه حل مشکلات بسیاری از خانواده ها که از نعمت داشتن فرزند محروم هستند بشود، ولی این امر باعث نگرانی ها و مخالفت هایی است. این موضوع فقط از جنبه فقهی و حقوقی اهمیت ندارد، بلکه جنبه های اخلاقی و اجتماعی آن مهم تر هستند. تلقیح مصنوعی شکل های مختلفی دارد: از جمله تلقیح مصنوعی با اسپرم شوهر، تلقیح مصنوعی با اسپرم بیگانه، در روش رحم جایگزین اسپرم مرد با تخمک همسرش، به علت گوناگون در خارج رحم تلقیح می شود. بطور کل می توان گفت مواردی است که رحم زن شرایط و قدرت نگهداری و پرورش جنین را ندارد، یا سابقه سقط های مکرر داشته یا زن فاقد رحم یا دارای رحم کوچک یا مبتلا به بیماری های مزمن مانند بیماری های اتوایمیون، قلبی و سرطانی که بارداری و حمل جنین، سلامت مادر را دچار تهدید یا رحم زن چسبندگی یا ساختار غیر طبیعی به شکل های مادرزادی دارد که برای پرورش دادن جنین مناسب نیستند. در روش رحم اجاره ای پس از تلقیح دادن اسپرم و تخمک در محیط آزمایشگاهی، نطفه منعقد شده را به رحم زن دیگری انتقال داده تا در آنجا دوران حمل را بگذرانند در آخر هم بررسی احکام

وضعی و تکلیفی استفاده از رحم اجاره‌ای، بررسی آثار و نسبت‌های آن‌ها از جمله ارث، نفقه، ولایت طفل از این روش است که از دید حقوقی و فقهی بررسی اینکه طفل‌های حاصله از این روش ملحق به چه کسانی است.

۲- تعاریف و مفاهیم

۲-۱- رحم

الف: تعریف لغوی رحم

رحم در لغت به معنای تخمدان، محل رشد جنین در شکم است. (سعدی، ۱۴۰۸ق: ۳۰-۶۰)

ب: تعریف اصطلاحی رحم

رحم اندامی است که در بدن پستاندار ماده که جنین در آن به وجود آمده است و در حال رشد است تا زمان زایمان در آن رحم که شبیه یک گلابی وارونه در نزدیکی لگن و خط وسط، بین مثانه و رکتوراست قرار دارد. رحم دارای دیواره‌های ضخیم عضلانی است. و با انقباض شدن این عضلات در زمان زایمان که خیلی زیاد می‌شود. باعث خروج نوزاد و همچنین یکی از عوامل درد زایمان است. (گانینگهم و دیگران، مترجمان قاضی جهانی و اقصی، ۲۰۲۲) زمانی که زنی باردار نیست رحم فقط حدوداً ۵ تا ۷ سانتی متر طول و ۵ سانتی متر عرض و بالغ بر ۳۵ گرم وزن دارد. در زمان بعد زایمان این ابعاد رحم افزایش پیدا می‌کند.^۱

^۱ Madeleine Asklof et al. Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol. ۲۰۱۸ Sep.

۲-۲- اجاره

الف: تعریف لغوی اجاره

اجاره در لغت از ریشه اجر به معنای رهانیدن، به فریاد رسیدن، چیزی را به فردی دادن است. (ابن منظور، ۱۴۰۸: ۶۰-۷۸)

ب: تعریف اصطلاحی اجاره

در اصطلاح حقوقی، اجاره قراردادی است که به موجب آن مالک که موجر است منافع مال یا نیروی کار خود را در قبال دریافت پول یا مال دیگری برای مدت معین به شخص دیگر که مستأجر نام دارد مورد تملیک آن در می آورد. به گفته برخی از فقهاء، اجاره آن است که، منفعتی مشخص را در برابر عوض معلوم به تملک دیگری در بیاورند. موضوعات اجاره امکان دارد اشیا (عین منقول یا غیر منقول) یا حیوان و یا کار انسان باشد. اجاره از عقود معین بوده و عقدی لازم است. یعنی جز به رضایت دو طرف بهم نمیخورد. با توجه به گسترش شهرها و روابط جدید ناشی از شهرنشینی، قوانین خاصی در مورد اجاره محل سکونت و انواع آن محل های کسب و کار، به تصویب رسیده است. در سال ۱۳۵۶ قانون روابط مالک و مستأجر دیگری، بدون رعایت موازن شرعی و مواد مربوط به اجاره در قانون مدنی، به تصویب رسیده که در آن روابط استیجاری مربوط به اماکن کسب و پیشه تابع شرایط به خصوصی قرار گرفته است. در همین راستا علی رغم انقضای مدت اجاره، موجر حق تخلیه این گونه اماکن را ندارند و مستأجر بدون کسب اجازه از موجر نمی تواند عین مستأجر را به غیر واگذار کند. (بحرانی، ۱۴۰۵: ۵۸-۹۰) اجاره عقد تملیک عمل یا منفعتی در برابر عوض معلوم را اجاره می گویند.

اجاره همانند اجر مصدر ثلاثی مجرد از باب أُجَرَ يَأْجُرُ است که به معنای به مزد دادن و اجرت و مزد است. در قانون مدنی اجاره بر سه قسم است که شامل: اجاره اشیاء، اجاره حیوان و اجاره اشخاص هستند. اجاره دارای سه رکن عقد، متعاقدين و عوضین که در اجاره، عوض پرداختی را اجاره بها یا اجرت هم می گویند. وجود اجاره بها، یکی از ارکان عقد اجاره است و اگر نباشد و یا رایگان در اختیار دیگری گذاشته است، این قرارداد اجاره نخواهد بود. همچنین باید میزان آن معلوم باشد و طبق ماده ۶ قانون روابط موجر و مستأجر باید اجرت المثل پرداخت شود، و اجاره در زبان فقها به (اجاره المشاھره) معروف است. میان حقوقدانان و فقها نظرات گوناگونی به چشم میخورد. (رامشی، ۱۳۹۸: ۱۳۶-۱۱۷) اجاره در قرآن از مشتقات این ماده، تأجرتی به معنای مزدوری کردن یا بار در آیه ۲۷ قصص / ۲۸ و استأجر و استأجرت به معنای به مزدوری گرفتن دوبار هم در آیه ۲۶ قصص / ۲۸ و اجر به معنای مزد مادی یا معنوی گوناگون که بعضی از آن‌ها با اجاره مرتبط مشود. (قرآن مجید، جلد ۱)

۲-۳- رحم اجاره

به دلیل این که طب تولید مثل نمی تواند برای رشد جنین محیطی بهتر از رحم در نظر بگیرد، رحم جایگزین لحاظ می شود. رحم اجاره یکی از روش های کمک باروری است که زمانی که زنی قبول می کند که باردار شود و فرزندان دیگران را پیوراند. این یکی از بهترین روش برای دست یابی زوج های نابارور برای فرزندان شدن است. بعضی از کشور ها هستند که رحم اجاره ای را در سطح بین المللی ممنوع کرده اند، ولی در بین شهروندان خودشان در داخل مرز قرار داده اند. کشورهایی همچون یونان ، تایلند و پرتغال ولی هند قوانین سختگیرانه تری را وضع کرده است که بخشی از آن به دلیل استثمار زنان هند توسط بین الملل های

خارجی است. یعنی جبران خسارت با غرامت به زنی عنوان جانشین عمل می کند از دید قانون ممنوع است.^۱ استفاده کردن از رحم اجاره ای نه تنها در ایران بلکه در کشور های دیگر هم وجود دارد، آن ها رحم اجاره ای را نوعی تولید مثل نوزادی برای کمک به زوج های نابارور و حتی زوج های همجنس گرا می دانند. اولین بار رحم اجاره ای موفقیت آمیز در آمریکا در سال ۱۹۸۵ انجام شده^۲ در اسلام تکثیر نسل، اهمیت خیلی زیادی دارد ولی اعتقاد بر این دارند که کل فرایند خلقت اعم از تولد بنا به خواست خداوند صورت بگیرد. پیامبر گرامی اسلام در حدیثی فرموده است: دنبال علم بروید برای هر دردی درمانی هم وجود دارد. این دستورات شرعی عامل آن شده است که مسلمانان به دنبال علوم های گوناگونی بروند. پس از این امر اینگونه می توان نتیجه گرفت که نازایی و عقیمی در اسلام یک بیماری است. و مسلمانانی که از داشتن فرزند محرومند روزی خداوند به آن ها فرزندی عنایت کند همچون حضرت زکریا و ابراهیم (ع)، رحم اجاره ای از دیدگاه فقها از مسائل مستحدثه ای است که با پیشرفت های علم پزشکی به وجود آمده و در سال های اولیه اسلام مطرح نبوده است. در زمان قبل اسلام ما نوعی از نکاح را داریم به نام نکاح استبضاع این نکاح از مالکیت بضع از جمله حقوق الله است که به روش عقد نکاح در اختیار زوج قرار می گیرد و در نهایت به علت تعارض این قرارداد به ویژه در عقد و اخلاق حسنه، حقوق طفل و قواعد نظر به نامحرم، قول به باطل شدن آن تقویت می کند.

^۱ Department of Health. (۲۰۰۶) ۱۰۰-۱۵۰.

^۲ Litani Y, Tsuda H, Ito Y, et al. (۲۱۸). ۳۱۲۰-۳۱۳۰.

۲-۴- جنین

الف: تعریف جنین

جنین در لغت به معنای پوشاندن چیزی از حواس است که به فرزندان در شکم مادر، از آن جهت که پوشیده و پنهان است، جنین گفته می‌شود. (سلطانی نسب، گرجی، ۱۳۷۲: ۵۵۶-۵۰۰) جنین مرحله‌ای از رشد در رحم مادر است که در آن در باب‌های گوناگون نظیر طهارت، جهاد، تجارت، رهن، وصیت، نکاح، ظهار، لعان، عتق، تدبیر، اقرار، صید، و ذباحه، ارث و دیات صحبت کرده است. (بن احمد، ۱۴۰۹: ۱۵۰-۱۰۰)

در مبحث جنین‌شناسی، به موجود حاصل از لقاح از سه تا هشت هفتگی رویان و پس از هشت هفتگی تا زمان تولد، جنین به آن گفته می‌شود. برای واژه علقه در منابع لغوی معنای گوناگونی برای آن ذکر شده که می‌توان به خون بسته و منجمد و زالو هم اشاره کرد. واژه جنین در متون فقهی و حقوقی مترادف با حمل، یعنی بچه در رحم مادر در همان دوران ابتدایی بارداری تا تولد، به کار می‌رود بر پایه کاربردی دیگر در متون فقهی، واژه جنین بر حمل، پس از آنکه خلقت انسانی یابد، اطلاق می‌شود. (سلام مدکور، ۱۳۸۹: ۵۷-۶۰)

ب: جنین‌اهدایی

اهداء جنین یا انتقال جنین به معنای انتقال جنین حاصل از تلقیح خارج رحمی اسپرم و تخمک یک زن و مرد به درون رحم زنی غیر از زن صاحب تخمک است. اهداء جنین در ایران به موجب قانون نحوه اهداء جنین به زوجین نابارور و آئین‌نامه اجرایی آن به رسمیت شناخته شده است. این عمل باید در مرکز مجاز تخصصی درمان ناباروری صورت گیرد و از جنین

های حدکثر ۵ روز استفاده می شود. اهدا کنندگان باید زن و شوهر بوده و به صورت های داوطلبانه و رایگان این کار انجام می شود و دارای سلامت جسمی و روانی و ضریب هوشی مناسب باشند و متقاضی ها هم باید زوجین نابارور و ایرانی باشند که تقاضای مشترک خود را به دادگاه خانواده ارائه بدهند و دین و مذهب آنان هم با زوج اهداکننده یکی باشد در میان فقهای معاصر در مورد مشروعیت این اختلاف نظر وجود دارد که در استفتائاتی که پیش از تصویب قانون از مراجع تقلید شیعه انجام شده یوسف صانعی، عبدالکریم موسوی اردبیلی، صافی گلپایگانی و مکارم شیرازی از فقهای موافق و حسینعلی منتظری، فاضل لنکرانی و جواد تبریزی از فقهای بوده اند که در آن نظر مخالف داشتند. (صفائی، امامی، ۱۳۹۶: ۱۰۰-۲۷۰) خانواده های اهدا کننده جنین امکان دارد در مورد سازگاری کودکانشان حداقل تا دوران نوجوانی آن ها شبیه خانواده هایی باشند که از طریق روش های عادی بارور می شوند.^۱

۲-۵- نسب

الف: تعریف لغوی نسب

نسب در تعریف لغوی به معنای قرابت، خویشاوندی و خویشی می باشد. (عمید، ۱۳۸۴: ۱۲۰۶)

ب: تعریف اصطلاحی نسب

اگر بخواهیم نسب را از دید اصطلاحی بررسی کنیم می توان گفت که نسب، ادغام شدن دو نفر به یک منشأ واحد است. که بعضی از احکام مرتبط با نسب عبارت است از: نفقه اولاد و... است. در بررسی احکام انواع آن می توان آن را به چهار بخش تقسیم کرد که شامل

^۱ Vasanti Jadva & Susan Imrie, ۲۰۲۲. ۱۱-۱۴

احکام نسب مشروع یا قانونی، احکام نسب ناشی از شبهه، احکام نسب ناشی از زنا و احکام نسب ناشی از تلقیح مصنوعی می‌توان به آن اشاره کرد. (سیفی، ۱۳۸۷: ۸۱-۶۵) نسب به معنای خاص، یعنی رابطه پدر فرزندی یا مادر فرزندی و رابطه طبیعی و خونی بین این دو نفر وجود دارد که یکی به شکل مستقیم و بدون واسطه از صلب دیگری به دنیا آمده و در معنای خاص آن این گونه می‌توان گفت که قرابت نسبی که به صورت ولادت یکی از دیگری شکل می‌گیرد یا بر عکس آن را نسبت در خط مستقیم و نسب بین دو یا چند نفر که بصورت ولادت از ثالث به وجود آمده است. (روشن، ۱۳۸۴: ۶۰)

۳- اهداء جنین و اقسام آن در ایران و تاریخچه آن

۳-۱- تعریف اهداء جنین در ایران

اهدای جنین به معنی انتقال جنین حاصل شدن از تلقیح خارجی رحم که به روش اسپرم و تخمک یک زن و مرد به درون رحم زن به غیر از زن صاحب تخمک و یا تشکیل جنین در آزمایشگاه است. در بین فقها در مورد قانونی بودن این عمل اختلاف نظر وجود دارد ولی در زمان پیش از تصویب قانون از مراجع تقلید شیعه انجام شده بود و یوسف صانعی، عبدالکریم موسوی اردبیلی، صافی زگلپایگانی و مکارم شیرازی از مهمترین فقهای موافق با این عمل بودند. (صفائی، ۱۳۸۳: ۵۰-۱۰۰)

در اهدای جنین که در آن اسپرم مرد و تخمک زن در آزمایشگاه تلقیح می‌شوند و بعد از تقسیم اولیه، یعنی چهارو پنج روز بعد، جنین حاصل را به رحم زن متقاضی انتقال می‌دهند. (خلفی، ۱۳۸۵: ۳۰-۲۰) با تصویب قانون اهدای جنین در سال ۱۳۸۲ این امکان را به خانواده

های نازا می دهند تا طعم شیرین مادر و پدر شدن را بچشند. البته قبل از تصویب این قانون به دلیل نبود راحل های قانونی و موانع شرعی از داشتن فرزند به نام خود محروم بودند. (نجات، ۱۳۸۷: ۲۰۰-۱۰۰)

قانون نحوه اهداء جنین به زوجین در ۵ ماده در جلسه علنی روز یکشنبه مورخ بیست و نهم تیر ماه یک هزار و سیصد و هشتاد و دو مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۱۳۸۲/۵/۸ به تأیید شورای نگهبان رسید.

در دهه های گذشته، اهدای جنین راه حلی بود برای زوج های نابارور که با روش درمان دارویی و یا اعمال جراحی جوابگو نیاز ناباروری آنان نبوده است. در ایران پس از بررسی های مورد نیاز به ویژه پس از تشکیل سمینار مسائل حقوقی اهدای جنین در سال ۱۳۷۷، قانون نحوه ی اهدای جنین به زوجین نابارور به تصویب مجلس شورای اسلامی رسد.

اهدای جنین برای اولین بار در سال ۱۷۶۵ میلادی برای اصلاح نژاد و تکثیر نسل حیوان، با دانشمند آلمانی به نام lud wig Jacobin که بر روی ماهی ها انجام داده بود بعد هم در برخی از کشور ها مثل آلمان مورد استفاده قرار گرفت از این روش برای تولید مثل انسان هم استفاده کردند که با پیشرفت علم لولین نوزاد آزمایشگاهی به نام لوئیز براون در ۱۹۷۸ میلادی در لندن به دنیا آمد با همکاری دکتر استیتو بعد در سال ۱۹۸۸ در انگلستان موفق شدند ۹۵۶

کودک از همین روش باروری خارجی متولد بشوند. در آمریکا ۵۱۰۳ مورد از طریق باروری خارجی صورت گرفت^۱

در فرانسه قوانینی وجود دارد برای اهدای جنین در دو فصل است که با موضوعات کمک پزشکی به حاملگی و مقررات ویژه مربوط به اعطا و استفاده از نطفه و در انگلستان هم قانونی با موضوع قانون جنین شناسی و لقاح انسان، بکارگیری از این قوانین از اواخر دهه هفتاد میلادی شروع شد.^۲

۳-۲- اقسام اهدای جنین در ایران

الف: لقاح مصنوعی با اسپرم و تخمک زوجین (هومولوگ A.I.H):

ب: لقاح مصنوعی از طریق اسپرم اجنبی و تخمک زوجه (A.I.D): لقاح مصنوعی به دلیل اینکه از مقاربت مرد و زن نیست، رابطه نامشروع محسوب نمی شود. (روشن، ۱۳۸۶: ۴۱۴-۴۰۷)

پ: اهدای تخمک (Oocyte Donation)

ت: اهدای جنین و بهره‌برداری از آن در رحم جانشین (Surrogacy)

^۱ Van den Broeck&U:Vandermeeren M&Vanderschueren ,D&Enzlin,P&Demyttenaere,K&D Hooghe,t.۲۱۳ Update ۵۱-۳۱

^۲ Kalampalikis&N:Doumergue&M:Zadeh&S.۲۱۸,.

۴- لقاح مصنوعی و اقسام آن

۴-۱- تعریف لقاح (تلقیح مصنوعی یا بارورسازی مصنوعی)

لقاح در لغت عربی به معنای، قبول منی حیوان نر توسط حیوان ماده، به شکل دیگر می توان گفت بارداری. در اصطلاح پزشکی هم می توان گفت که اسپرم در جنین و تخمک به وسیله ابزارهایی به غیر از آمیزش و نزدیکی ترکیب میشود. قانون اهدای جنین در مورد زوجین نابارور مصوب ۱۳۸۲ در مورد تابعیت این گونه افراد سکوت اختیار کرده است این موضوع باعث می شود با رجوع به ماده ۹۷۶ قانون مدنی تابعیت آن ها مشخص شود (امیری سرارودی، صادقی مقدم، ۱۳۹۸: ۲۱۲-۱۹۵)

لقاح مصنوعی روشی است که در آن تمام مایع منی و اسپرم در بخش هایی از اندام تناسلی زن قرار می گیرد بدون هیچ گونه آمیزشی این عمل صورت میگیرد. (رضانیا معلم، ۱۳۸۶: ۲۰۰-۴۴۸)

۴-۲- اقسام لقاح مصنوعی

در مورد تقسیم لقاح می توان به دو روش اشاره کرد که روش اول، آن پرورش تخمک زن و اسپرم مرد در دستگاه پرورش می یابد که در این روش طفل را کودک آزمایشگاهی می نامند روش دوم، تلقیح مصنوعی که از روش قرار دادن اسپرم در داخل رحم که با این روش بخشی از رشد جنین در رحم صورت می گیرد که به دوروش قراردادن اسپرم بیگانه در زن بیگانه یا به روش دخالت دادن نطفه و یا قرار دادن اسپرم مرد به همسرش یعنی همان نکاح بدون دخالت نطفه است. (فاضل لنکرانی، ۱۳۸۷: ۱۶۶-۷۰) (اعرابی و دیگران، ۱۳۸۶: ۳۰۲۱-۳۰۷) زوجین

نابارور، زمانی که تخمک سالم است امکان دارد رحم داشته باشند و یا نداشته باشند، و یا رحم داشته باشد ولی اسپرم نداشته باشند یا اسپرم داشته باشند ولی رحم ندارد اما امکان دارد اسپرم داشته باشد یا نداشته باشد و درحالی که زن تخمک ندارد و امکان دارد رحم داشته باشد و مرد اسپرم داشته باشد یا نداشته باشد و زمانی که زن رحم ندارد ولی امکان دارد اسپرم داشته باشد یا نداشته باشد.

۵- شکل های گوناگون لقاح مصنوعی حقوقی و فقهی

قرار دادن نطفه از روش غیر برقراری آمیزش که این موضوع در فقه از دیدگاه حکم تکلیفی به معنی ممنوعیت و عدم جواز و از دید وضعی نسبت به بچه ای است که از این روش به وجود آمده است.

بارور سازی به شکل های استحصال نطفه شوهر و تزریق آن به رحم همسر و یا حتی ترکیب کردن آن در خارج رحم و منتقل کردن آن به رحم همسر امری جایز است ولی به روش استحالت نطفه اجنبی و تزریق آن به زنی معروف حرام است. (محمّدخانی، پایان نامه، ۱۳۹۵: ۷۲-۵۰)

۵-۱- زن تخمک دارد، رحم دارد، مرد اسپرم ندارد

تخمک زن با اسپرم بیگانه ترکیب می کنند که به دو روش صورت می گیرد:

روش اول = اسپرم و تخمک بیگانه در آزمایشگاه ترکیب می کنند و نطفه حاصله را درون رحم زن انتقال می دهند.

روش دوم= اسپرم را بدون ترکیب کردن در خارج رحم و بصورت مستقیم به درون رحم زن انتقال می دهند.

تخمک زن با اسپرم بیگانه، ممزوج شود دو حالت دارد. یکی لقاح خارج رحم که اسپرم و تخمک بیگانه را در آزمایشگاه مخلوط کرده و نطفه حاصله را به زن انتقال می دهند و در روش بعد لقاح داخل رحم است به صورتی که اسپرم را به صورت مستقیم به داخل رحم زن انتقال می دهند.

اسپرم های بیگانه یا همان اهدایی^۱ در اینجا مرد فاقد اسپرم و توانایی بارور کردن همسرش است. مردان مجرد و متأهل هردوتا می توانند اهدا کننده اسپرم باشند اسپرم اهدایی در بانک اسپرم فریز میشود و در آزمایشگاه با تخمک زن با اسپرم بیگانه به روش لقاح مصنوعی ترکیب میشود و سلول بارور شده را به رحم زن بیگانه تزریق می کنند.^۲

از دید حقوقی دیگر حق پدری ندارد و جنین متعلق به زوج دریافتی است. شرایط بارداری هایی که انواع آنها به روش لقاح مصنوعی انجام می شود مانند بارداری های طبیعی که از طریق رابطه جنسی ایجاد میشود ولی از دید بیولوژیکی ویژگی های نوزاد شبیه به فرد اهدا کننده را دارند. (ستوده، احمدخان بیگی، ۱۴۰۱: ۳۰-۱۰۰)

فقه چند دیدگاه وجود دارد: تعدادی این عمل را حرام می دانند و گروه دیگر لقاح داخل رحمی حرام و لقاح خارجی رحمی جایز میدانند و گروه آخر مطلقاً جایز می دانند. (حسینی حجه آبادی، ۱۳۹۶: ۴۰-۳۸)

^۱ Sperm donation

^۲ Blazquez A&gafcia D& Vassena R& Figueras F&Rodriguez A, ۲۰۱۸

تلقیح نطفه غیر زوج، مشترکاً و منفرداً، از باب لزومات و احتیاط در فروج و اطلاق آیه شریفه (الذین هم لفروجهم حافظون) حرام است. (مرعشی، شیر، ۱۳۹۷: ۵۰-۳۰)

در تحریر الوسیله آمده است: تلقیح نطفه مرد اجنبی جایز نیست خواه زن شوهر دار باشد و خواه نه. خواه زوج و زوجه به این امر راضی باشند خواه نه و این امر فرقی نمی کند که از محارم صاحب نطفه باشد، خواه نباشد. (خمینی، ۱۳۹۲: ۲۲)

علامه شلتوت از علمای به نام و معروف اسلام در مصر ایشان می فرمایند (إن التلقيح الصناعي اقطع جزءاً من التبني) منظور این آیه این است که تلقیح تلقیح مصنوعی به طور مسلم از فرزند خواندگی پست تر است. پاپ، رهبر کاتولیکهای جهان، در زمینه تلقیح مصنوعی، این کار شرعاً حرام است. (صمدی اهری، ۱۳۸۲: ۱۰۰-۲۵۰)

پذیرش روشی که در آن قانونگذار اسلام در ازدواج و برقراری روابط زناشویی و بقای خانواده باعث از کف افتادن مصالحه مهم که در تشریع ازدواج و روابط زناشویی بین زن و مرد مورد توجه قانون اسلامی است. انتقال اسپرم غیر زوج به زنی روا باشد لزوم آن پذیرش جواز انتقال نطفه پدر و دختر و پسر به مادر و برادر به خواهر و سایر محارم است. (صافی گلپایگانی، ۱۳۷۸: ۵۰-۲۰۰)

به دلیل اینکه نفس قرارداد نطفه موضوع حرمت بوده و روش های دیگر، نحوه خاصی ورود خاصی ندارد. پس قرارداد دادن نفس نطفه به دلیل دارای وحدت ملاک است حرام است. (رضائیان معلم، ۱۳۸۴: ۳۳-۱۵۰)

تعدادی از فقهای بزرگ ما با توجه به اعتراف به نبودن نص، عموم قرآنی و روایی بر منع تولید مثل با ابزارهای پزشکی به دلیل نبود تشریع نکاح یا مذاق شرع آن را ممنوع کرده اند.

در قرآن آمده است که نفس لقاح اسپرم و تخمک زن و مرد بیگانه در خارج رحم معنایی ندارد چرا که برای حفظ فروج همین آیات نظارت گر خواهند بود و هیچ ارتباطی هم برای حفظ فروج ندارد. برای نفس عمل ترکیب اسپرم با تخمک تحت عنوان مندرج در روایتی (افرج ماء الغیر فی رحم محرم" یا "ادخال النطفه فی رحم حرما" قرار نمی گیرد. چون تلقیح به معنای ریختن منی مرد در رحم زن نیست. می توان گفت که منی بلکه ممکن است تجزیه شود از جمعی از اسپرم های فراوان که موجود است و اسپرمی که سالم است گزینه ای خوب است وجدا سازی می شود و بعد با تخمکی که در رحم اجاره ای پرورش آمده است در فضای بیرون از رحم تلقیح میشود. (یزدی، ۱۳۷۵: ۴۰-۲۵)

رهبر معظم انقلاب حضرت آیه الله خامنه ای، در جواب استفتاء تلقیح نطفه اجنبی به اجنبی در صورتی که مرد عقیم باشد فرمود در عمل فی نفسه موردی ندارد و از لمس و نظر حرام اجتناب کند. و در مواردی که مرد به علتی قادر به تولید اسپرم نباشد می توان از اسپرم اهدایی مرد اجنبی برای امتزاج با تخمک همسرش در آزمایشگاه استفاده کرد و بعد جنین شکل گرفته شده را به رحم زن بیمار منتقل داد اینجا ما فرض را بر این میگیریم که خود همسر بیمار منشأ طفل است و فرزند برای اوست. اگر زن با اسپرم غیر شوهر باشد آن موقع تکلیف چیست؟ اگر فرض را بر این بگیریم که صاحب اسپرم پدر تلقی شود فرزند هم دختر باشد حال شوهر زن بر این دختر محرم است؟ یا اگر پسر باشد آیا بچه برای صاحب رحم است. می توان اینگونه گفت که الحاق آن به شوهر صاحب فراش اشکال است الحاق آن به مرد صاحب اسپرم بعید

است و در این روش‌ها و مورد‌ها باید احتیاط را رعایت کنیم. (آیت الله العظمی خامنه‌ای، ۱۳۷۵: ۲۰-۲۰) دید برخی از بزرگانی همچون آیه الله سید محمد موسوی بجنوردی ایشان فرموده اند این کار زنا نیست و عناوین محرم که در شرع هم آمده هم نیست و بر اساس اصل اصاله الاباحه جایز است. تلقیح اجنبی به رحم زن، فی نفسه موجبات منع ندارد ولی می‌توان از مقدمات حرام اجتناب کرد.

۵-۲- زن تخمک دارد، رحم دارد، مرد اسپرم دارد

زمانی که جنین درون رحم شکل نگیرد عواملی مانند: بسته بودن لوله‌های تخمدان و... در این روش اسپرم زن و مرد در خارج رحم با هم ترکیب می‌شود و بعد جنین وارد رحم همان زن می‌شود.^۱ فرزند از نظر حقوقی متعلق به همان زن و شوهر است و از دید فقهی هم می‌توان گفت که از نظر شرعی مشکلی ندارد و در صورت ضرورت جایز است و دیگری موضوع آن محل اشکال است. بارورساختن تخمک در آزمایشگاه اولین بار در سال ۱۹۷۸ صورت گرفت زمانی که لقاح ساده تخمک زن با اسپرم مرد، آی وی اف پس از باروری مصنوعی در آزمایشگاه از طریق گردن رحم (سرویکس) به رحم زن وارد کردند. تحریک تخمدان بعد جمع‌آوری آن که توسط سوزن مخصوص از واژن به سمت لگن انتقال می‌دهند تا به تخمدان برسد که این امر توسط سونوگرافی واژینال صورت می‌گیرد و بعد خارج می‌کنند و برحسب نیاز در خارج رحم و در محیط آزمایشگاه نگه‌داری می‌شوند. (علی زاده و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۹۰-۱۰۲)

^۱ Lahl J, Fell K, Bassett K, Broghammer F, Eastman M, Briggs W, (۲۰۲۱) ۳۵-۸۰.

در مرحله جمع آوری اسپرم همسر خانوم باید همون روز جمع آوری تخمک ها ، نمونه اسپرم را در ظرف پلاستیکی استریل قرار بدهد و نمونه اسپرم را دوبار در آزمایشگاه شستشو بدهد این عمل کیفیت اسپرم را بالا می برد و در مرحله لقاح و کشت جنین تعداد صد هزار تا اسپرم به ازای هر تخمک استفاده میشود و بعد از ۱۲ تا ۱۸ ساعت پس از لقاح تخمک مورد ارزیابی قرار می گیرند.^۱

در مرحله انتقال جنین بعد از ۲ تا ۵ روز پس از استخراج تخمک مراحل رشد را پشت سر گذاشت و به وسیله یک کاتتر از طریق گردن رحم وارد گردن رحم می کنند. بعد از ۲ هفته از انتقال تست خون بارداری انجام می شود.^۲

زمانی است فرد به دلیل ناراحتی های دوران بارداری و برای چند قلو شدن دست به عمل باروری آزمایشگاهی می کننده.^۳

امام خمینی فرموده اند : تلقیح نطفه مرد به زوجه اش بدون اشکال جایز است. حتی احتراز به حصول مقدمات حرام واجب است. اگر این عمل نشان دهنده این است که نطفه به صورت حلال خارج شده و زوج آن را به زوجه اش تلقیح نماید و از آن فرزندی پیدا شود، فرزند آن ها می باشد ولی اگر تلقیح از نطفه مرد به زوجه اش به صورت حرام صورت بگیرد ، حال اگر بیگانه تلقیح نمایند یا منی رابه روش حرام درآورد ، فرزند برای آن ها می باشد اگرچه روش ارتکابی بصورت حرام بوده است. (خمینی، ۱۳۸۴: ۱۰۰-۲۰)

^۱ T.W.Sadler.(۲۰۲۳)۲۰-۸۰.

^۲ Gary Schoenwolf, Steven Bleyl, Philip Brauer, Philippa Francis-West.(۲۰۲۱) ۲۰-۱۰۰.

^۳ Esther MEW Heijnen MD&Partners, ۲۰۰۷, volume ۳۶۹, Issue ۹۵۶۳, ۳-۹ March ۲۰۰۷, pages ۷۴۳-۷۴۹.

۵-۳- اهداء اسپرم و رحم اجاره ای که زن تخمک دارد، رحم ندارد، مرد

اسپرم ندارد

تخمک زن با اسپرم بیگانه در آزمایشگاه ترکیب شده و جنین حاصله را به رحم زن ثالث انتقال می دهند. عده ای تلقیح را به طور مطلق حرام می دانند و عده دیگر بطور مطلق جایز می دانند بعضی ها در صورت ضرورت با توجه به حکم عسرو حرج آن را جایز می دانند.

اختلال در شکل و ساختار رحم که از نقص های رشد ونمو مجاری تشکیل دهنده رحم در دوران جنینی است. شکل گیری طبیعی اندام های رحم در طول هفته های پنجم تا دوازدهم جنین که طی سه مرحله صورت میگیرد اگر در هر یک از این مراحل نقصی به وجود آید ناهنجاری های در شکل رحم دیده می شود ۱. رشد ناقص رحمی و عدم تشکیل رحم: علت عدم تشکیل مجاری سازنده رحم قبل از هفته پنجم حاملگی و تکامل ناقص مجاری تشکیل دهنده رحم در هفته های ۸-۵ تکامل جنین ۲. رحم های تک شاخ: علت تکامل تنهایی یکی از مجاری تشکیل دهنده رحم در هفته های ۱۰-۵ جنینی ۳. رحم دو گانه: علت عدم اتصال دو مجرای تشکیل دهنده رحم در طی نهمین هفته تکامل جنینی ۴. رحم های دو شاخ: علت اتصال ناقص دو مجرای تشکیل دهنده رحم در طی نهمین هفته تکامل جنینی ۵. رحم های دیواره دار: علت عدم باز جذب یا باز جذب ناقص دیواره بین دو مجرای تشکیل دهنده رحم در هفته های ۱۰ تا ۱۲ حاملگی ۶. رحم قوسی شکل: علت باقی ماندن بخش بسیار کوچکی از دیواره بین دو مجرای تشکیل دهنده رحم است.^۱

^۱ Gold DP, Berkowitz RS. (۱۹۹۵) ۶۰-۱۵۷.

اریون، سل، بروسولوز، سوزاک، آنفلوآنزا، آبله، حصبهو سفلین می تواند باعث تحلیل رفتن بافت بیضه و تعداد کم اسپرم و تحرک پایین آن ها شود بعضی از بیماری های مقاربتی مثل سوزاک و کلامیدیا نیز می تواند با انسداد اپیدیدیم یا لوله ها علت ناباروری در مردان شناخته شود امکان دارد با دارو و جراحی درمان شوند. زمانی که اسپرم در بیضه تولید می شود از طریق لوله های منی بر، از بیضه خارج می شود. هرگونه انسداد در این مسیر، علت اسپرم صفر در آزمایش مایع منی خواهد بود که اصطلاح حقوقی آن آزو اسپرمی انسدادی است. عواملی همچون مصرف مواد مخدر، داشتن چاقی یا اضافه وزن، قرارگیری در معرض آفت کش ها، مصرف زیاد آنتی بیوتیک ها، انجام عمل جراحی در ناحیه لگن و بروز زخم های تناسلی می توان در نداشتن اسپرم مردان تأثیر بگذارد و در این بخش حکم اهدای اسپرم را دارد. (اسماعیل زاده و دیگران، ۱۳۸۶: ۲۱۰-۲۰)

۵-۴- تخمک اهدایی که زن تخمک ندارد، رحم دارد، مرد اسپرم دارد

همان لقاح خارج رحم است که در آن باروری طبیعی به دلایلی از جمله بسته بودن لوله های تخمدان یا ضعف اسپرم شکل نمیگیرد. ترکیب اسپرم مرد و تخمک زن در آزمایشگاه و انتقال آن به رحم همان زن این امر از دید فقهی خلاف شرع نیست چون دلیلی بر حرمت آن وجود ندارد ولی به شرط اینکه مستلزم لمس و نظر حرام نباشد و گرنه جایز است و در جاهایی هم اشکال دارد و فرزند حاصله متعلق به زن و شوهر است و اثرات نسبت برای آن ها جاری است. ولی برخی از فقهای بزرگ ما همچون مرحوم آیت الله بروجردی و آیت الله میلانی این حالت ها را اشکال دانسته. (امامی، ۱۳۸۲: ۳۰-۱۹۰)

در معالجات ناباروری در صورتی که اسپرم مرد و تخمک رحم زن سالم باشد و در بخش نارسایی انتقال اسپرم در داخل لوله های رحم یا رحمی، در همه شیوع های درمانی، حال لقاح داخل رحم و خواه خارج رحم از اسپرم زوج و تخمک و رحم زوجه استفاده می شود می توان گفت تا حدی از نظر شرعی و حقوقی مشکل جدی را به وجود نمی آورد. (مرفاتی رساله دکترا، ۱۳۸۳: ۶۰-۱۶۰) در روش نوین تولید مثل، در علم پزشکی زمینه باروری تخمک زن با استفاده از اسپرم مرد فراهم شده است که در نتیجه آن امتزاج اسپرم و تخمک، یک جنین را تشکیل می دهند در این روش باردار شدن زن با روش وسیله ای به نام آلات پزشکی و بدون انجام عمل مقاربت و نزدیکی جنسی صورت می گیرد. یکی از شایع ترین موضوع در تخمک نداشتن زن به هم خوردن تعادل هورمونی فرد است که در آن زنان بالغ بطور میانگین هر ۲۵ تا ۳۲ روز تخمک گذاری می کنند و اختلال در این فرآیند مشکلات باروری را ایجاد می کند. از علائم تخمک گذاری می توان به ۱. نداشتن ترشح مخاط دهانه رحم ۲. پیروید نامنظم ۳. عدم قاعدگی ۴. بی نظمی در دمای پایه بدن اشاره کرد. برخی از عوامل هستند که بر اختلال عدم تخمک گذاری دخیل هستند مانند ۱. سندرم تخمدان پلی کیستیک ۲. تیروئید ۳. اضطراب ۴. تخمدان غیر طبیعی ۵. هایپرپرولاکتینمی (افزایش سطح هورمون پرو لاکتین) اشاره کرد. همه این ها با آزمایش تحمل گلوکز و تست بارداری و سونوگرافی لگن و بررسی میزان پروژسترون، پرو لاکتین، تیروئید و آنتی بادی های خاص خون بررسی کرد و متوجه ای عدم تخمک شد. (صفری، یزدان پناه، ۱۳۸۶: ۱۰۰-۵۲)

برای روش درمانی آن ما می توانیم ۱. داشتن وزن مناسب ۲. مدیریت استرس ۳. استفاده از دارو های تیروئید ۴. کنترل بر شدت ورزش و تمرینات ۵. جراحی برای سندرم تخمدان پلی

کیستیک ۶. تزریق آگونیست ها و آنتاگونیست های ۷. تزریق هورمون محرک فولیکول ۸. استفاده از دارو کلومیفن سیتراک یا سی.سی. ۹. تزریق گنادوتروپین کوریونی انسان یا اچ.سی.سی. است. (علیزاده ، ۱۴۰۱: ۲۶۳-۲۵۲)

بعضی از زنان نازا به دلیل اینکه تخمک آن ها فعالیت ندارند در اینجا فرد می تواند تخمک زن سالم را بگیرد و فرصتی برای حاملگی داشته باشد . که در این روش ما تخمک زن اهدایی را همراه اسپرم مرد زن نابارور در آزمایشگاه امیزش و جنین حاصله را به درون رحم زن نابارور انتقال می دهیم . در این روش نسبت پدری و طفل ملحق است بر صاحب اسپرم و در مورد نسبت مادری سه دیدگاه وجود دارد که ۱. صاحب رحم مادر است ۲. صاحب تخمک مادر است ۳. صاحب تخمک و رحم هر دو مادر هستند . (قبله ای ، ۱۳۸۰: ۲۷۰-۱۹۰)

۵-۵- جنین اهدایی که زن تخمک ندارد، رحم دارد، مرد اسپرم ندارد

حالت اول ما می آیم جنین را منجمد می کنیم و به رحم زن منتقل می دهیم و از نظر نسب فرزند متعلق به صاحبان اسپرم و تخمک است. در حالت دوم جنین حاصله از اسپرم اهدایی غیر و تخمک اهدایی غیر (بدون وجود رابطه زوجیت) به رحم زن انتقال می دهیم و در مورد حکم اهدای اسپرم و اهدای تخمک دو حالت دارد که حالت اولی آن عدم جواز مطلق است و حالت دوم جواز لقاح خارج رحم است که در حالت اول آن که عدم جواز مطلقا است دو حالت دارد که یکی لقاح داخل رحم و دومی لقاح خارج رحم است. ما در مورد اهدای جنین قانون و مصوبه مجلس را داریم به گونه ای که زن و مردی که تخمک و اسپرم ندارند و به جنین اهدا شده نیاز دارند باید از جنین های اضافیه بیماران نابارور استفاده شود که با کسب اجازه از آن ها و موافقت زوجینی که جنین مطعلق است به آن ها صورت بگیرد. (شیر محمدی

و دیگران، ۱۳۹۴: ۹۰-۸۴). (نواک، کستیز، اسپروف، ۱۴۰۱" ترجمه کنندگان تقی زاده، شیر محمدی)

۵-۶- زن تخمک ندارد، رحم ندارد، مرد اسپرم دارد و زمانی که زن تخمک ندارد، رحم ندارد، مرد هم اسپرم ندارد

زمانی که زن نه تخمک دارد و نه رحم ولی مرد اسپرم دارد از دو صورت خارج نیست، در صورت اول اسپرم مرد با تخمک زن بیگانه تلقیح شده و خارج رحم به رحم زن دیگر منتقل می کنند صورت دوم اسپرم مرد را با تخمک زن دوش تشکیل جنین داده است به زن اول می دهد از لحاظ شرعی هیچ مانعی ندارد و صاحبان واقعی جنین، صاحبان جنین و تخمک هستند. در صورت دوم صاحب تخمک و صاحب رحم امکان دارد مجرد یا شوهر دار باشد اگر مجرد باشد اسپرم مرد با تخمک بیگانه که مجرد است به طور مستقیم یا در آزمایشگاه لقاح صورت بگیرد و در رحم همین زن رشد کند و بعد از زایمان به زن نابارور بدهند یا به رحم زن دیگر انتقال بدهند در هر دو روش مادر واقعی طفل صاحب تخمک است. (یزدی، ۱۳۷۵: ۳۰-۹۰)

روش تخمک کشی روش درمانی است برای خانم هایی که تخمک سالم دارند و توانایی باروری طبیعی را دارند اهدا می کنند. از تخمک فرد سالم برای باروری خانمی که نازایی دارد استفاده می شود. اهدای تخمک یکی از راه هایی است که با از بین رفتن سلول های تخمک مقابله می کند.

۵-۶- تنقیه مستقیم اسپرم زوج نابارور یا بیگانه به داخل رحم مادر جانشین

به اصطلاحی پزشکی به نام IUI وجود دارد اسپرم شسته شده را به درون حفره رحم می برند و یکی از روش های کمک باروری است. این عمل باعث تقویت احتمال تماس تخمک با اسپرم می شود. در هر یک میلی لیتر مایع منی باید ۲۰ میلی لیتر مایع منی وجد داشته باشد که ۳۰ درصد این اسپرم ها رو به جلو حرکت می کنند که کم شدن تعداد اسپرم، یکی از عوامل ناباروری در مردان است. یکی از رایج ترین عامل ناباروری که هیچ علایمی هم ندارد اسپرم صفر یا آزواسپرمی است.^۱ (حیدری: ۱۴۰۲: ۵۰-۳۵)

۵-۷- رحم اجاره ای که زن تخمک دارد، رحم ندارد، مرد اسپرم دارد

اسپرم مرد با تخمک زن در خارج از رحم بارور شده و به رحم زن ثالث منتقل می شود که این موضوع از دو شکل خارج نیست در مورد شکل اول می تواند همسر دوم مرد باشد این شکل از جانشینی با توجه به فقها بر جواز انتقال جنین، منع شرعی ندارد و بلکه فقط در مقدمات آن باید از لمس کردن و نگاه حرام بدون ضرورت داشتن دوری کرد در شکل دوم آن زن بیگانه است که خود این موضوع دو حالت دارد یکی اینکه مجرد است که به عقد دائم یا موقت مرد در آمده در این حالت مشکلی نیست و همانند زن دوم است و حالت دوم آن این است که صاحب رحم متأهل است که در این روش دیدگاه های منفی و مخالف وجود دارد از جمله عده ای می گوید که جواز شرعی ندارد و عده ی دیگر می گوید که منع شرعی ندارد و فی نفسه مباح است چون حفظ جنین حتی اگر در رحم بیگانه واجب یا اگر جایز باشد اجازه شوهر زن صاحب رحم لازم است. در مورد اجاره رحم تا حال حکم شرعی صادر نشده ولی

^۱ Azoospermia

مسائل حقوقی که وجود دارد این است که علما برای جواب دادن به این سوال ها اصل را بر احتیاط قرار داده اند این موضوع زمانی است که از رحم شخص ثالث فقط برای پرورش جنین استفاده می شود نه برای چیز های دیگر ، بعضی ها برای رعایت مسائل شرعی ، جاری کردن صیغه نکاح را در مورد مادر جانشین تأثیر زیادی در ترکیب جنین و موضوعات ژنتیک ندارد و استفاده از زنان فامیل از نظر شرعی مشکلی ندارد.

در مورد تابعیت افرادی که از روش های باروری داخل رحم یا به روش تزریق اسپرماتوزوئید به داخل سیتوپلاسم تخمک ایجاد شدن باید بگوییم که این امر نیازمند این است که بدانیم نسبت پدری این طفل کجایی است. زیرا قانون گذار ایرانی ملاک تابعیت کشور ایران را نسبت پدر طفل می شمارد و به سه صورت می توان تصور کرد: ۱- اسپرم پدر ایرانی و تخمک مادر ایرانی طفل ایرانی محسوب می شود ۲- اسپرم پدر ایرانی و تخمک مادر خارجی طفل ایرانی محسوب می شود ۳- اسپرم پدر غیر ایرانی تخمک مادر ایرانی طفل غیر ایرانی محسوب می شد بر طبق بند ۲ ماده ۹۷۶ ق.م. (صادقی مقدم، امیری سرارودی، ۱۹۵-۲۱۴)

۶- نتیجه گیری

طبق بررسی های انجام شده می توان به این نتیجه رسید که در مورد نسب، حقیقت شرعیه وجود ندارد و شارع مقدس ارتباط با حقیقت نسب از طریق عرف پیش رفته است. پس اینگونه می توان گفت که پدر او مرد صاحب اسپرم، مادر او زن صاحب تخمک است که به تبع برقراری رابطه نسبی، همه احکام مربوط است به نسب شرعی و قانونی مانند احکام مربوط به نفقه ارقاب است. مراحل استفاده از تکنیک رحم اجاره را می توان هشت مرحله تقسیم کرد که ۱. انتخاب یک کلینیک یا موسسه ناباروری مناسب ۲. انجام معاینات پزشکی ۳. مشاوره

ژنتیک ۴. مشاوره حقوقی ۵. انتخاب اهداکننده تخمک ۶. انتخاب رحم اجاره ای ۷. پروسه پزشکی مورد آخر و ۸ بارداری و تولد است. بین تولید مثل و رابطه زوجیت در اسلام ملازمه هایی وجود دارد که نمی توان از رحم زن اجنبی برای بچه دار شدن استفاده کرد و اجاره رحم برای این امر باطل و حرام خواهد بود، در مورد جواز تلقیح مصنوعی مثل استفاده از رحم همسر دوم یا همسر موقت، قرارداد اجاره رحم درست است و دریافت اجرت کاملاً حلال خواهد بود. شاید این روش ها عامل فرزند آوری آن ها بشود ولی هرگز نمیتواند داغ ناباروری میان آن ها را از بین ببرد. زنانی که از روش مادری جایگزین دارای فرزند می شوند فکر می کنند که تجربه آن ها از مادر شدن کامل نیست. در بحث مقررات حقوقی که شامل رسمی (قوانین و مقررات مربوط به قانون اساسی) و عرفی (قوانین و مقررات مربوط به اجاره دهنده و اجاره کننده بود در آخر در بخش کمی مشخص می شود که تمام مقررات از اهمیت بالایی برقرار است بخصوص قوانین و مقررات حقوقی بیشتر از قوانین و مقررات پزشکی اهمیت دارد. زنان اجاره دهنده رحم در بیشتر موارد از ضعیف ترین قشر جامع و در بیشتر موارد آن ها سرپرست خانوار و در مناسبات حاکم بر تولید فرزند نقش منفعلانه را ایجاد می کنند. در آخر می توان به این نکته اشاره کرد که به دلیل متقاضیان زنان اجاره دهنده رحم، در صورت وضع نشدن قوانین حمایتی شاهد گسترش این روابط و شدت یافتن سطح بهره کشی از زنان خواهیم بود.

منابع و مآخذ

الف) منابع فارسی

۱. اسماعیلزاده، صدیقه، بیژنی، علی، فارسی، مهرداد، (۱۳۸۶)، «اثر مورفولوژی اسپرم در میزان حاملگی به روش تلقیح داخل رحمی اسپرم»، باروری و ناباروری، مجله پژوهشگاه فن آوری های نوین علوم زیستی جهاد دانشگاهی (ابن سینا)، ص ۲۱۳
۲. اعرابی، محمود، آخوندی، محمد مهدی؛ صدری اردکانی، هومن؛ شبستری، امید؛ چمن تبریزی، لیلی؛ بهجتی اردکانی، زهره؛ عارفی، سهیلا؛ زرنانی، امیرحسین، (۱۳۸۶)، «آشنایی با لقاح خارج رحمی و ضرورت استفاده از گامت جایگزین در درمان ناباروری»، مجله پایش، ص ۲۲۱-۲۰۷، ۴.۲.۵، ۱۳۸۶.۶.۴.۲.۵، ۱۶۸۰۷۶۲۶.۱۳۸۶.۶.۴.۲.۵، ۲۰.۱۰۰۱.۱.۱۶۸۰۷۶۲۶.۱۳۸۶.۶.۴.۲.۵..
۳. امامی، اسدالله، (۱۳۸۲)، «وضعیت باروری مصنوعی و انتقال جنین»، مقالات روش های نوین تولید مثل انسانی از دیدگاه فقه و حقوق، تهران: مجله مهر قلم.
۴. امیری سرارودی، سید رضا؛ صادقی مقدم، محمد حسن، (۱۳۹۸)، «تابعیت متولد از روش های نوین باروری در حقوق ایران»، مجله حقوق دادگستری، شماره ۱۰۶، ص ۲۱۲-۱۹۵، ۱۴۰۱.۶.۱۷۳۹.۲۰۱۹.۶/JLJ.۲۰۱۹.۶/JLJ.۲۰۲۱.۰۶
۵. آیت الله العظمی خامنه‌ای، (۱۳۷۵)، پزشکی در آئینه اجتهاد: استفتائات پزشکی، جلد ۱، قم: انصاریان.

۶. بن احمد، خلیل، (۱۴۰۹)، کتاب العین، ذیل (علق)، جلد ۱، مؤسسه دارالهیجره، قم،
گرد آوردگان آل عضووری، محسن؛ مخزومی، مهدی؛ سامرائی، ابراهیم.
۷. حسینی حجه آبادی، ملیحه سادات، (۱۳۹۶)، رحم اجاره ای از دیدگاه حقوقی، جلد ۱،
سخنوران.
۸. حیدری، سمیه، (۱۳۹۸)، «علت اسپرم صفر چیست؟»، مجله رادینا سلامت.
۹. خلفی، مسلم، (۱۳۸۵)، «اهدای جنین در پرتو فقه و حقوق: پیامدهای حقوقی»، مجله
شورای فرهنگی اجتماعی زنان، شماره ۳۴
۱۰. خمینی، روح الله، (۱۳۹۲)، تحریر الوسیله: جامع الاحکام، جلد ۱، انتشارات حضرت
معصومه.
۱۱. خمینی، روح الله، (۱۳۹۲)، تحریر الوسیله: فتاوی الام خمینی (س) موسوعه الامام
الخمینی (س)، جلد ۱۰، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
۱۲. رامشی، میثم، (۱۳۹۸)، اجاره المشاهره (اجاره از قرار) در فقه و حقوق مدنی، فصلنامه
داخلی کانون وکلای دادگستری خراسان، شماره ۱۹، ص ۱۳۶-۱۱۷.
۱۳. رضانیان معلم، محمدرضا، (۱۳۸۶)، باروری های پزشکی از دیدگاه فقه و حقوق،
جلد ۲، ناشر مؤسسه بوستان کتاب.
۱۴. روشن، محمد، (۱۳۸۴)، وضعیت حقوقی طفل متولد از لقاح مصنوعی، مجله خانواده
پژوهشی

۱۵. سلطانی نسب، رضا؛ گرجی، فرهاد، (۱۳۶۸). جنین شناسی انسان (بررسی تکامل طبیعی و غیرطبیعی انسان)، جلد ۲، انتشارات: جهاد دانشگاهی، سازمان مرکزی (دانشکده پزشکی امام صادق).
۱۶. سیفی، غلامعلی، (۱۳۸۷)، وضعیت حقوقی طفل متولد از لقاح مصنوعی، نشریه حقوق پزشکی، شماره ۲.
۱۷. شیر محمدی، مریم؛ کهن، شهناز؛ شمس گوشکی، احسان؛ شهریاری، محسن، (۱۳۹۴)، اصول اخلاقی در پژوهش‌های جنسی، مجله ایرانی اخلاق و تاریخ پزشکی، نشست نهم، اخلاق در پژوهش‌های علوم پزشکی، شماره ۷.
۱۸. صافی گلپایگانی، حضرت آیت الله العظمی، (۱۳۷۸)، جامع الاحکام، جلد ۲، قم: انتشارات حضرت معصومه.
۱۹. صفایی، حسین، (۱۳۸۳)، تولید مثل مصنوعی با کمک پزشکی و انتقال جنین در حقوق فرانسه و ایران»، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۶۴، ص ۵۹-۹۲.
۲۰. صفایی، سید حسین؛ امامی، اسدالله، (۱۳۹۶)، حقوق خانواده، جلد ۲، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۲۱. صمدی اهری، محمد هاشم، (۱۳۸۲)، نسب ناشی از لقاح مصنوعی در حقوق ایران، جلد ۲، تهران: انتشارات گنج دانش.

۲۲. علیزاده، یعقوب، (۱۴۰۱)، «بررسی وضعیت فقهی و حقوقی اهدا تخمک با استفاده از تخمک همسر دوم و زن بیگانه از منظر فقه اسلامی و حقوق پزشکی»، مجله قرآن و طب، شماره ۴.

۲۳. عمید، حسن، (۱۳۸۴)، فرهنگ فارسی عمید، جلد ۳۳، تهران: موسسه انتشارات امیر کبیر.

۲۴. فاضل لنکرانی، محمد جواد، (۱۳۸۷)، بررسی فقهی تلقیح مصنوعی: بحثی استدلالی در تبیین مسائل فقهی و حقوقی شکل‌های مختلف تلقیح مصنوعی، جلد ۱، مرکز فقهی ائمه اطهار (ع).

۲۵. فیض الهی، نجات، (۱۳۸۹)، «شرایط قانونی اهداء کنندگان و دریافت کنندگان جنین در حقوق ایران»، مجله رتبه علمی پژوهشی وزارت علوم، شماره ۲.

۲۶. قبله‌ای، خلیل، (۱۳۸۰)، «بررسی مسائل فقهی و حقوقی انتقال جنین»، مجله روش‌های نوین تولید مثل انسان از دیدگاه فقه و حقوق، تهران: چاپ مهر قلم، شماره ۲۳ و ۲۴.

۲۷. کانینگم، لونو؛ دشی، هافمن؛ اسپانگ، گیسی، (۲۰۲۲)، بارداری وزایمان ویلیامز. ترجمه کنندگان دکتر بهرام قاضی جهانی و دکتر ملک منصوری اقصی، جلد ۲، انتشارات گلبان.

۲۸. محمدخانی، معصومه، (۱۳۹۰)، «بررسی فقهی و حقوقی رحم جایگزین با رویکردی بر مبنای امام خمینی (س)»، پایان نامه، انتشارات پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی.

۲۹. مرعشی، آیت الله سید محمد حسن؛ شیری، عباس، (۱۳۹۷)، دیدگاه‌های نو در حقوق کیفری اسلام، جلد ۱، مجله میزان.
۳۰. مرقانی، طه، (۱۳۸۳)، «بررسی تکنیکهای باروری مصنوعی از دیدگاه فقهی و حقوقی»، رساله دکتری، دانشکده الهیات دانشگاه فردوسی مشهد.
۳۱. نواک کستیز، اسپروف، ترجمه کننده، مریم شیر محمدی و زیبا تقی زاده، (۱۴۰۱)، بیماری‌های زنان، جلد ۳، انتشارات گل‌بان.
۳۲. یزدی، محمد، (۱۳۷۵)، «باروری‌های مصنوعی و حکم فقهی آن»، مجله: روش‌های نوین تولید مثل انسانی از دیدگاه فقه و حقوق، شماره ۶۵.

(ب) عربی

۳۳. ابولفضل جمال‌الدین محمد بن مکرم رویفعی، (۱۴۰۸)، لسان العرب، جلد ۱۸، چاپ ۱، نشر دار احیاء التراث العربی ص ۲.
۳۴. بحرانی، یوسف بن احمد، (۱۴۰۵ق)، الحقائق الناضرة فی أحكام العترة الطاهرة، جلد ۲۵، نشر النشر الاسلامی، شماره ۲۵.
۳۵. سعدی، ابو حبيب، (۱۴۰۸)، القاموس الفقهي لغة و اصطلاحات، نشر سردارالفکر، شماره ۱.
۳۶. سلام مدکور، محمد (۱۳۸۹). الجنين والاحكام المتعلقة به فی الفقه الاسلامی. قاهره ۱۹۶۹.

٣٧. محمد بن مكرم بن على، أبولفضل؛ جمال الدين ابن منظور الانصارى الرويفعى الافريقى (المتوفى: ٧١١ هجرى). (ترقيم الكتاب موافق للمطبوع و مذيّل بحواثى اليازجى و جماعه من اللغويين). الناشر: دارصادر- بيروت الطه: الثالث- ١٤١٤ هجرى، عدد الاجزاء: ١٥.

ج) لاتين

١. Blazquez A, gafcia D, Vassena R, Figueras F (٢٠١٨), Rodriguez A, Risk of preeclampsia in Pregnancies resulting From double gamele Donavon and From oocyte donation. Eurj obstel Gynecol Reprod Biol.. ٢٢٧: ٢٧٠-٢٧٣
٢. Butler W (١٩٩٩). Russian Law. ١ st Edition, oxford university Press: New y or.
٣. Department of Health. Review of the Human Fertilisation and Embryology Act. uk. ٢٠٠٦
٤. Esther MEW Heijnen MD&Partners, (٢٠٠٧), Amild treatment strategy for in-vitro fertilization: a randomized non- inferiority trial. volume ٣٦٩, Issue ٩٥٦٣, ٣- ٩ March ٢٠٠٧, pages ٧٤٣- ٧٤٩.
٥. Gary Schoen wolf, Steven Bleyl. Phili Brauer, ph ilippa Francis- West. Larsens HUMA NEMBRYOLOGY. ٢٠٢١. ١٠٠- ٢٠
٦. Gold Dp, Berkowitz RS (١٩٩٥), Prophylactic chemotherapy of complete molar pregnancy. Semin Oncol ١٩٩٥: ٢٢. ١٥٧- ٦٠
٧. Iitani Y, Tsuda H, Ito Y (٢٠١٨), et al simulation training is useful for shortening the decision-to-delivery interval in cases of emergent cesarean section. J Matern Fetal Neonatal Med. ٢٠١٨: ٣١ (٢٣): ٣١٢٨- ٣١٣٢.

٨. Kalampalikis,N:Doumergue,M:Zadeh,S.(٢٠١٨),Sperm donor regulation and disclosure intentions: Results from a nationwide multi-centre study in France. *Reproductive Biomedicine&Society Online*.
٩. Lahl J,Fell K, Bassett K,Broghammer F,Eastman M, Briggs W.(٢٠٢١) A Retrospective comparison of American Womens spontaneous Conceptions and Gestational Surrogate Evaluation of precautionary Arguments with the Approach of Permitting Artificial Insemination in a Surrogate Uterus. *Figh*, ٢٠٢١ sep ٢٣, ٢٨(١.٧): ١٧٨-٩٧
١٠. Madeleine Asklofat al. *Eur obset et Gynecol Reprod Biol*.(٢٠١٨) spe.mbryo donation: motivate Ons, experiences,Parenting, and child adjustment. ٢٠٢٢,Fertility and Sterility Volume ١١٩.Issae January ٢٠٢٣,pages ١١- ١٤.
١١. Mungan T,Kusuc E, Abakoglu T, et al.(١٩٩٦) Hyatidiform mole:clinical analysis of ٣١٠ patients *Int j Gynaee ole obstet*, ٥٢:٢٢٣- ٦
١٢. Van den Broeck&U: Vandermeeren M&Vanderschueren, D&Enzlin, P&Demyttenaere, K&D Hooghe, t(٢٠١٣). Asystematic review of sperm donors: demographic characteristics,attitudes,motives and experiences of the process of sperm donation.*Human Reproduction Update* ٥١- ٣١
١٣. W Sadler.*Longman Medical Embryology* ٢٠٢٣
١٤. Wilsdon L(٢٠١٩),Embryo donate on in New Zealand. *Considerations of the health and wellbeing of children.J Law Med*. ٢٨(٣) ٦٩١-٧٠١

۱۰. Zimon A, shepard D, prottas J, Rooney K, Ungerleider J, Halasa, Rappel Y, et al (۲۰۱۹). Embryo donation: Suvey of in-vitro fertilization(IVF)Patients and randomized trial of com plimentary counseling. Plos one. ۲۰۱۹:۱۴:e۰۲۲۱۱۴۹